

Людмила Славова
м. Київ, Україна
Наталія Борисенко
м. Житомир, Україна

Стратегії форенізації та доместикації у відтворенні ономастичних реалій (на матеріалі українського перекладу роману М. Мітчелл «Звіяні вітром»)

The article considers the issues of rendering lexical units that are designated in translation studies as realia, culture-specific elements, culture-bound terms, lexical gaps, etc. As the object of the research the authors have chosen onomastic realia (proper names). The purpose of the investigation is to study the strategic organization of the reproduction of onomastic realia in the Ukrainian translation. Emphasis is placed on the use of translation techniques within the framework of domestication and foreignization strategies. The American writer Margaret Mitchell's novel "Gone with the Wind", which is taken as the material of the research, describes the life of the American South during and after the Civil War. It is full of culture-specific elements (realia) that have no equivalents in the Ukrainian language and require some transformations in translation. The analysis of onomastic realia rendering in the translation of the literary text allowed us to establish the involvement of the following techniques: 1) transcoding, 2) a combination of transcoding in combination with the replacement of a shortened title with a full one, and 3) the creation of author's occasionalism. If the use of transcoding is in line with the strategy of foreignization, then the creation of occasionalism using source roots is consistent with the requirements of the domestication strategy.

Realia, translation strategy, anthroponym, title.

Наша розвідка присвячена проблемам відтворення реалій у художньому перекладі та є суголосною перекладознавчим студіям, які мають на меті виокремити та класифікувати способи та засоби відтворення реалій у перекладі художньої прози. «Вирішення багатьох викликів перекладача можна знайти не в словниках, а в розуміння того, як мова пов'язана з місцевими реаліями, літературними формами та змінами ідентичності. Перекладачі повинні постійно приймати рішення щодо культурних значень, які несе мова [...]. Це не технічні труднощі; [...] Насправді, процес передачі значення має не стільки спільного із встановленням належності терміну до певної культури, скільки з реконструкцією його значення» [11, с. 137-138].

Реалію трактуємо як лексичні одиниці, що позначають феномени, тісно пов'язані із життям конкретного соціуму у певний історичний період, мають національне й історичне забарвлення та відсутні у житті інших спільнот [5, с. 8]. У роботі послуговуємося терміном стратегія перекладу, який останнього часу набуває популярності у описі власного стилю перекладача та сукупності правил, засобів та способів, які він обирає під час перекладу [1, с. 22]. Базовими стратегіями, які послуговуються перекладачі є "одомашнення" (доместикація) та "очуження" (форенізація). Перша нерідко використовується на позначення адаптації контексту культури чи реалій (безеквівалентної лексики - слів / словосполучень, що називають об'єкти, характерні для культури одному народу і чужі іншому), а останнє використовується на позначення збереження першоджерельного контексту культури в термінах обставин, назв тощо [3].

Метою розвідки є вивчення стратегічної організації відтворення ономастичних реалій в українському перекладі. Акцент зроблено на використанні перекладацьких трансформацій в аспекті стратегій доместикації та форенізації. Розглядаючи стратегію перекладу як загальний план організації перекладачем процесу відтворення вихідного тексту засобами цільової мови із урахуванням норм цільової культури, до якого як складове завдання входить відтворення реалій, визначаємо стратегію доместикацію як таку, в межах якої перекладач нівелює труднощі розуміння реалії цільовим читачем та наближає її до цільової культури, використовуючи описовий переклад, вилучення або заміну реалії на таку, яка є зрозумілою у цільовій культурі. Водночас стратегія форенізації не знімає бар'єрів у розумінні реалії, акцентує її чужорідний для цільової культури характер завдяки трансформаціям транскодування та калькування. Питання про співвідношення зазначених стратегій у перекладі залишається відкритим, а їхній баланс залежить від таланту перекладача та цілей, які він ставить перед собою. Якщо надмірне використання стратегії форенізації робить переклад незрозумілим цільовому читачеві, то надмірний перекис у бік доместикації створює новий твір, який втрачає культурні зв'язки з оригіналом. В обох випадках переклад не досягає своєї прагматичної мети: справити на цільового читача таке враження, яке він справляє на читача оригінального твору та викликати схожі емоції та почуття.

Роман американської письменниці Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром», який описує життя американського півдня під час громадянської війни та після її закінчення, насичений реаліями [4], які не мають еквівалентів в українській мові та потребують трансформації у перекладі. Додатково проблемою у перекладі виступає той факт, що роман присвячений подіям громадянської війни (1861-1865 рр.) та повоєнного періоду і є досить віддаленим від сучасного читача у часі.

Серед представлених у романі Маргарет Мітчелл «Звіяні вітром» реалій виділяємо ономастичні, які є завжди національно та культурно-маркованими [8].

До першої групи прийомів відтворення ономастичних реалій відносимо транскодування, яке використовується для перекладу імен та прізвищ головних героїв. До прикладу:

The girls, who had all known Charles, were very kind and attentive to her at these gatherings especially Fanny Elsing and Maybelle Merriwether, the daughters of the town dowagers [10, с. 158].

Дівчата, з якими вона там зустрічалася, знали Чарлза і були дуже уважні й люб'язні з нею, особливо Фенні Елсінг і Мейбел Мерривезер, дочки відомих у місті дам-удовиць [2, с. 171-172].

Як бачимо з прикладу, у межах одного речення для відтворення імен та прізвищ персонажів використано транскрипцію (*Чарлз*), транслітерацію (*Elsing*) та комбінацію транскрипції і транслітерації в межах одного імені: *Мерривезер*.

Оскільки транскодування дозволяє зберегти присмак вихідної культури, то цей прийом відносимо до складових стратегії форенізації.

Другу групу прийомів утворює заміна скороченого титулу повним словом. У тексті роману використано скорочення титулу Mrs., який використовується перед ім'ям заміжньої жінки:

She had immediately loathed nursing but she could not escape this duty because she was on both Mrs. Meade's and Mrs. Merriwether's committees [10, с. 156].

В українському перекладі титул відтворено за допомогою транскрипції, крім того, використана повна лексема *місіс*:

Догляд за пораненими з самого початку викликав у неї цілковиту відразу, але вона не змогла ухилитись від цієї повинності, бо ж обидві дами, місіс Мід і місіс Мерривезер, таки затягли її до своїх комітетів 10, [2, с. 170].

Схожу схему використано у відтворенні скорочення *Dr.*, яке використовується в англомовній культурі перед прізвищем лікаря:

Sometimes when holding basins and instruments while Dr. Meade cut out gangrened flesh, Melanie looked very white [10, с. 157].

В українському перекладі використано загальний іменник *доктор*:

Часом, тримаючи миску з інструментами, поки доктор Мід ампутував заражену гангреною кінцівку, Мелані біліла мов стіна [2, с. 171]. Вживання лексеми *доктор* розглядаємо як транскодування із заміною скороченого титулу повним словом. Водночас, відповідно до тлумачного словника української мови лексема *доктор* належить до розмовного стилю у значенні *те саме, що лікар* [6, с. 355], що робить слово зрозумілим українському читачеві.

Третя група прийомів відтворення ономастичних реалій включає створення авторського okazіоналізму для передачі прізвищ. Так, у тексті оригіналу прізвисько однієї з героїнь *Pittypat* утворене від лексеми *pitty-pat*, що є звуконаслідувальною та позначає легкий звук дріботіння [mergiam]:

Charles' aunt, Miss Pittypat Hamilton, had written her several times, urging her to permit Scarlett to come to Atlanta for a long visit, and now for the first time Ellen considered it seriously [10, с. 137].

В українському перекладі прізвисько *Pittypat* перетворюється на *дріботун*:

Чарльзова тітонька, міс Дріботун Гамільтон, уже не раз писала їй, умовляючи відпустити Скарлет до Атланти на тривалу гостину, і ось нині Еллен уперше почала серйозно обмірковувати цю пропозицію [2, с. 149-150]. Okazіоналізм *дріботун* є результатом морфологічного словоскладання основ *дріб* - часто повторювані, короткі, переривчасті звуки, що виникають від ударів по чому-небудь [6, с. 413] та *тун* - звуконаслідування, що означає звук від ходіння [7, с. 320] з інтерфіксом -о-. Для відтворення пестливої форми прізвищя *Pitty* перекладач використовує звуконаслідувальну лексему *тун*, яка має те саме значення, що і прізвисько у вихідному тексті. Наприклад:

But Melany and Pitty were tireless in planning ways to soothe the sorrow under which they thought she laboured [10, с. 156].

Але при тому Мелані й Тун безнастанно придумували різні способи розвіяти ту тугу, що, на їхню думку, труїла її життя [2, с. 169].

Отже, аналіз відтворення ономастичних реалій у перекладі художньої літератури демонструє використання перекладачем прийомів транскодування, комбінації транскодування із заміною скороченого титулу повним та створення авторського okazіоналізму. Якщо використання транскодування відбувається у руслі стратегії форенізації, то створення okazіоналізму з використанням питомих основ узгоджується із вимогами стратегії доместикації.

Подальша перспектива розвідки полягає у класифікації прийомів відтворення топонімів в англо-українському художньому перекладі.

Література

1. Бойко Я. Стратегії і тактики українських ретрансляцій п'єс Шекспіра у світлі когнітивної еквівалентності. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2022. № 11. С. 21-26.
2. Мітчелл М. Звіяні вітром: Роман. Кн.1 / Пер. з англ. Р. І. Доценко. Київ : Дніпро, 1992. 542 с.
3. Палопоскі О. Одмашнювальний та очужувальний переклади (Domestication and foreignization) (пер. О.Кальниченко). *Енциклопедія перекладознавства*. Т. 2. Вінниця: Нова книга, 2020. с.118-121.
4. Славова Л. Л. , Борисенко Н. Д. Відтворення історичних реалій у перекладі художньої літератури. *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу* : тези доп. Всеукраїн. наук. конф. пам'яті д-ра філолог. наук, проф. Д. І. Квеселевича (1935-2003), (22 травня 2020 р.) / [за заг. ред. М. В. Полховської, Н. Д. Борисенко, С. К. Топачевського]. Житомир, 2020. С. 77-80.

5. Славова Л.Л., Борисенко Н.Д. Лінгвокультурологічні основи перекладу : Навчально-методичний посібник (англійською мовою). – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2016. – 84 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1971. Т. 2: Г–Ж. 550 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол. ред.) та ін. Київ : Вид-во “Наукова думка”, 1979. Т. 10: Т–Ф. 659 с.
8. Сопилук Н. М. Французькі ономастичні реалії в українському перекладі (на матеріалі творів М. Пруста). *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс*. 2009. Вип. 484. С. 148-152.
9. Dictionary by Merriam-Webster. URL : <https://www.merriam-webster.com>
10. Mitchell M. *Gone with the Wind*. London & Sydney : Pan Books and Macmillan, 1975. 1011 p.
11. Simon S. *Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission*, Routledge, London, 1996. 206p.